

DOUĂ DESTINE FEMININE DIN BANATUL MEDIÉVAL: CATERINA ȘI ANA CHEP DE GHERTENIȘ (1400–1450)

Ligia Boldea*

Cuvinte cheie: Banatul medieval, comitatele Caraș și Torontal, nobile doamne, familia Chep de Ghertenis

Keywords: medieval Banat, counties of Caraș and Torontal, noble women, family of Chep of Ghertenis

A urmări destinul unor femei din perioada medievală poate fi o provocare în condițiile unor informații precare, aleatorii, datorate vizibilității reduse a femeii într-o societate în care preeminența masculină pe toate palierele societății este mai mult decât evidentă. Nu ne referim însă la personaje feminine din straturile superioare ale societății medievale, a căror existență poate fi mai ușor detectată datorită plasării lor în sferile înalte de putere și avere (prin ceea ce reprezentau ele însele sau prin contracte matrimoniale avantajoase), ci la femei din medii sociale mai modeste, nobile fără îndoială, dar fără notorietatea dată de apartenența la elita aristocratică a vremii. Pentru Banatul medieval informațiile documentare sunt descurajante din această perspectivă, căci deși prezențele feminine pot fi detectate în mai multe aspecte ale vieții cotidiene, reconstituirea existenței lor private este aproape imposibilă în lipsa unor surse de informare consistente și revelatoare. Prea puține vieți de femei nobile din comitatele Banatului medieval pot fi creionate; modeste informații există în legătură cu soțiile sau văduvele familiei Himfi de Remete-Ersig, din cadrul cărora se distinge totuși destinul dramatic al Margaretei, fiica banului Benedict Himfi, unul din potenții comitatelor din sudul regatului maghiar în epoca lui Ludovic I. Viața acestei femei nobile ajunsă în captivitatea otomană este tragică în felul său, dar cu siguranță nu singulară. Istoriografic vorbind, exemplul Margaretei ne este cunoscut datorită unor surse venețiene, în lipsa cărora soarta sa ar fi rămas anonimă, la fel ca cea a tuturor celorlalți captivi. Ea reflectă fragilitatea vieții într-un spațiu bântuit de conflicte și războaie, în care mulți

---

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: lboldea.ist27@gmail.com

indivizi, de toate categoriile sociale au sfârșit în robia otomană.¹ Pornind de la aceste premise, cazul celor două personaje feminine din familia nobililor Chep de Ghertenis, Caterina și Ana (mamă și fiică), este aproape singular, din cunoștințele noastre. Familia lor nu a făcut parte din marea nobilime comitatensă, nici nu s-a făcut remarcată prin funcții înalte deținute în administrația locală. Dacă viața lor poate fi reconstituită, desigur parțial, dar suficient cât să li se poată întrezări profilul identitar, acest fapt se datorează mai degrabă hazardului care a făcut să se păstreze un număr suficient de documente probatoare. Cu ajutorul acestora suntem în măsură să refaceam câteva aspecte semnificative ale existenței lor, ca modele identitare pentru toate acele femei nobile ale epocii a căror viață, nu foarte diferită de cea a celor două protagoniste ale materialului de față, continuă să rămână în anonimat.

Cele două doamne asupra cărora ne îndreptăm atenția au făcut parte din familia nobililor Chep de Ghertenis, Caterina prin căsătoria cu unul din membrii marcanți ai familiei – Iacob, iar Ana ca fiică rezultată din acest mariaj. Viața lor, atât cât documentele lasă să se întrevadă, s-a derulat în prima jumătate a veacului al XV-lea, o perioadă de frământări politice și de intense acțiuni militare la frontiera de sud a regatului maghiar, tot mai asaltată de avansurile otomane.² De altfel, consortii lor au fost ambii militari ai regelui-împărat, prezențe active pe fronturile de luptă ale regatului în cadrul contingentelor conduse de comiții de Timiș, de bunăvoința cărora ambii s-au bucurat la un moment dat, după cum vom vedea în paginile următoare.

Câteva detalii asupra acestei familii sunt absolut necesare demersului nostru, facilitând comprehensiunea contextului în care s-a derulat viața acestor două femei nobile. Din cercetările noastre, familia Chep pare să se fi stabilit în Banat în prima jumătate a veacului al XIV-lea, fiind una dintre familiile nobile pe care monarhii Angevini le-au așezat în comitatele de câmpie ale Banatului medieval pentru a le dărui cu proprietăți și funcții în schimbul susținerii noii dinastii care căuta să se impună și consolideze pe tronul regatului maghiar. Ne-ar fi dificil de precizat momentul atestării documentare a familiei; o informație timpurie îl semnalează în anul 1331 pe un anume Ștefan de Chep, slujbașul din Cuiiești al castelanului de Mehadia, într-un document ce menționează

¹ Asupra acestui caz vezi István Petrovics, “From slavery to freedom: the fate of Margaret Himfi,” *Transylvanian Review* XXVI, suppl. 1 (2017): 6–8; Adrian Magina, “In the hands of the turks. Captives from southern Hungary in the Ottoman Empire,” în vol. *State and society in the Balkans before and after establishment of ottoman rule*, Srđan Rudić, Selim Aslantaș, eds. (Belgrad, 2017), 70–71; Cosmin Popa-Gorjanu, *Medieval nobility in Central Europe. The Himfi Family* (Cluj-Napoca: Mega, 2019), 161–165.

² Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale (895–1526)*, A. A. Rusu, I. Drăgan, eds. (Cluj-Napoca: Mega, 2006), 254–264.

cetatea Cuiеști, localizată în hotarul actual al orașului Bocșa.³ Or, această cetate și districtul omonim s-au situat în acea vreme în imediata vecinătate a zonei pe care am luat-o în discuție, așa încât nu ar fi imposibil ca acest Ștefan de Chep să fi obținut, la un moment dat și într-un anumit context, moșia Ghertenis, aflată la doar 10 km de cetatea Cuiеști. Oricum, prima consemnare certă a familiei Chep de Ghertenis datează din 7 martie 1365⁴, când sunt pomeniți Andrei și Ștefan (*Andree et Stephani dictis Chepe de Gertyanus*), posibil frați, într-un proces cu Ioan Bonch și alți nobili, judecat în fața Capitlului din Arad. Dintre cei doi, Andrei a fost cel care a avut o descendență generoasă: nu mai puțin de șapte fii rezultați, după câte se pare, din două mariaje; dintr-o primă căsătorie i-a avut pe Ladislau, Pascha, Ioan și Bolgar (menționați documentar între anii 1380 și 1401⁵), pentru ca din al doilea mariaj să îi aibă pe Iacob, Andrei și Nicolae (atestați între anii 1398 și 1430⁶). Dintre toți aceștia, Iacob Chep a fost personajul marcant al familiei, care s-a distins atât ca războinic cât și ca demnitar al comitatului Caraș, fidel regelui și comiților acestuia. Prin căsătoria cu el, Caterina a pătruns în sânul acestei familii, căreia îi va rămâne devotată până la sfârșitul vieții sale.

Centrul proprietăților familiale a fost moșia Ghertenis, situată între râul Bârzava și valea Fizeșului, așezare consemnată încă din anul 1328 ca *terra Gertanus*.⁷ În timp, familia a reușit să acumuleze un patrimoniu funciar de aproximativ 20 de posesiuni, răspândite în trei dintre comitatele bănățene – Caraș, Timiș și Torontal⁸, într-o zonă de câmpie, cu un bun potențial economic. O realitate care a impietat însă asupra dinamicii posesiunilor din comitatul Caraș a fost dată de vecinătatea Ghertenisului cu alte nuclee familiale nobiliare din zonă, dintre care prezența Himfieștilor a fost aproape sufocantă, de

³ *Castellanus de Myhald per officialem suum de Kuesd nomine Stephanum de Chep*. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, P 1732, *Miscellanea Heimiana*, 192, a cărei copie se află în manuscrisul lui Antal Fekete Nagy, *A Temesi bánság oklevéltára* (în continuare *Miscellanea Heimiana*); Viorel Achim, *Banatul în evul mediu. Studii* (București: Editura Albatros, 2000), 46.

⁴ Frigyes Pesty, *Oklevelek. Temes vármegye és Temesvárváros történetéhez*, vol. I, ed. Tivadar Ortway (Pozsony, 1896), 103 (în continuare Pesty, *Oklevelek*).

⁵ Georgius Fejér, ed., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, vol. IX/6 (Budae, 1838), 305 (în continuare Fejér, *CD*); Frigyes Pesty, *Krassó vármegye története*, vol. II/1 (Budapest, 1884), 187 (în continuare Pesty, *Krassó*).

⁶ *Miscellanea Heimiana*, 757; Pesty, *Krassó*, vol. III (Budapest, 1882), 336.

⁷ Dumitru Țicu, *Banatul montan în evul mediu* (Timișoara: Editura Banatica, 1998), 329, *apud* György Györffy, *Az Árpádkori Magyarország történeti földrajza III* (Budapest, 1987), 484.

⁸ Astfel, în stăpânirea familiei Chep s-au aflat în anumite perioade moșiile Ghertenis, *Gradistyan*, *Polchfalwa*, *Porholch*, *Foktalan*, *Nyek*, *Chokal* și *Cheer* din comitatul Caraș, *Pysky*, *Nadasd*, *Erdeuhegh* și *Symafalu* din comitatul Timiș, precum și *Beldre*, *Bykach*, *Nogbikach*, *Kerev*, *Wanhalom*, *Galad*, *Keked*, *Kure* și *Kuchmezew* din comitatul Torontal.

vreme ce stăpânirile nobililor Chep par mai degrabă o enclavă izolată în mijlocul întinsului domeniu Remete-Ersig. Faptul în sine poate constitui o explicație pentru profilul predominant conflictual al acestei familii, documentele vremii trădând un șir lung de litigii în care au fost implicați membrii familiei Chep de Gherteniş, cu mult peste ceea ce exemplele altor nuclee familiale ne relevă. Acesta a fost mediul în care protagonistele studiului de față și-au desfășurat cea mai mare parte a existenței lor.

Caterina Chep de Gherteniş (1416–1442)

Am atribuit în mod deliberat o identitate familială acestei femei din perspectiva actuală a apartenenței certificate la un nucleu familial; în epoca sa, ea a fost consemnată documentar cu apelativul de Caterina, văduva lui Iacob Chep de Gherteniş, care definea atât identitatea nominală a persoanei, cât și statutul său matrimonial. În mod regretabil, nu suntem în posesia niciunei informații referitoare la familia din care a provenit; documentele nu menționează nici cel mai mic detaliu anterior căsătoriei sale. Am putea presupune că a provenit dintr-o familie nobilă din comitatul Torontal, acolo unde se pare că a rezidat mai mult timp după moartea lui Iacob. Simple presupuneri, deocamdată. De fapt, constatăm că existența ei ni se revelează de-abia după moartea soțului ei, până atunci ea fiind învăluită într-un con de umbră. Prima mențiune documentară datează din mai 1416⁹, când actele o amintesc în calitate de soție a lui Iacob Chep, plecat alături de rege pe frontul de luptă din Bosnia; peste câteva luni, în martie 1417¹⁰, ea este deja văduvă. De-abia în iulie 1419¹¹ dobândește o “identitate documentară” cu formula de nobila doamnă Caterina, consoarta lui Iacob.

Ne este dificil în momentul de față să reconstituim prima parte a vieții Caterinei în lipsa oricăror informații edificatoare. Putem estima că ea s-a căsătorit cu Iacob Chep cândva în jurul anului 1400, presupunând că a fost vorba despre primul mariaj în cazul ambilor soți. Din această perspectivă, dacă ținem seama de faptul că vârsta la care tinerele deveneau nubile a fost plasată între 12–16 ani, putem presupune că ea s-a născut în preajma anului 1380. Cum ultima mențiune documentară cunoscută nouă datează din anul 1442¹², apreciem că viața Caterinei s-a derulat pe o perioadă de circa 60–65 de ani, ceea ce ar însemna o vârstă destul de înaintată pentru acele vremuri. Prin căsătorie, Caterina a intrat în familia unor nobili războinici, atât soțul său, cât și doi

⁹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai levéltár, Arkanum Adatbázis Kft., 53889 (în continuare DL).

¹⁰ Pesty, *Oklevelek*, 531.

¹¹ DL 54098.

¹² Adrian Magina, “Câteva documente privind comitatul Torontal în prima jumătate a secolului XV,” *Banatica* 22 (2012): 72.

dintre frații acestuia participând în mai multe rânduri la campaniile purtate de Sigismund de Luxemburg împotriva Veneției (1411–1413) sau a Bosniei (1415–1416). Câteva detalii cunoscute nouă legate de personajul Iacob Chep considerăm că sunt utile pentru a înțelege ambianța familială în care a pășit Caterina.

Fiu al lui Andrei Chep de Ghertenış, Iacob a fost, fără îndoială, liderul generației sale, bănuim că atât în calitate de decan de vârstă, cât și datorită unei personalități care ni se întrezărește a fi fost autoritară, dominatoare – un adevărat războinic medieval. O mărturisesc multe dintre actele familiei care îl au întotdeauna în prim-plan, el reprezentându-și de regulă frații în fața scaunelor de judecată sau conducând ostilitățile armate cu familiile nobile din vecinătate. Îl întâlnim în documente pentru întâia dată în 1398¹³, matur deja, parte a unor procese care au vizat o serie de conflicte în care familia Chep a fost implicată fie ca parte vătămată, fie ca agresoare. Probabil că în aceeași perioadă a contractat și mariajul cu Caterina, o tânără nobilă, fără îndoială. În perioada revoltei baroniale din 1403 el și familia sa s-au situat în tabăra regală, spre deosebire de vecinul său, Ștefan Himfi de Remete, care a ales să sprijine în calitate de *familiaris* cuplul de voievozi ai Transilvaniei, Nicolae Marcali și Nicolae Csáki, liderii rebelilor din părțile răsăritene ale regatului.¹⁴ Poate că și această poziționare în tabere adverse într-un moment atât de tensionat din existența regatului să fi alimentat conflictul dintre cele două familii, exacerbat în anii următori. Oricum ar fi fost, Iacob Chep a rămas unul din fideli regelui și ai comitelui Filippo Scolari, după cum a rezultat din informațiile vremii. Dovadă stă faptul că în perioada octombrie 1408 – august 1409 el a deținut funcția de vicecomite de Caraș, cumulată cu cea de castelan de *Érsomlyó* (Vârșeț)¹⁵, dobândind cam în aceeași perioadă și dreptul de a ridica o fortificație pe moșia sa de la Ghertenış ca o consecință a tot mai deselor atacuri otomane în zonă.¹⁶ În ceea ce privește

¹³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P 1732, manuscrisul lui Antal Fekete Nagy, *A Temesi bánság oklevéltára*, 1474 (în continuare Fekete Nagy, *Temesi bánság*); Fejér, CD, vol. X/2 (Buda, 1834), 590–592.

¹⁴ Popa-Gorjanu, *Medieval nobility*, 108–109.

¹⁵ Pesty, *Krassó* III, 263, 265; Elek Szaszko, “Adalékok Krassó megye történetéhez. Krassó megye archontológiája (1319–1439),” *Turul* 86, nr. 2 (2013): 63. La fel ca și alți vicecomiți ai vremii, Iacob a purtat titlul de *magister*, dovadă a prestaței sociale de care s-a bucurat, împreună cu castelania cetății *Érsomlyó*, al cărui *honor* a constituit o remunerație pentru serviciile sale. E. Szaszko, “Behind the archontology of Krassó county (Remarks on the personnel and the operation of the county authorities in Krassó),” *Banatica* 26/II (2016): 150.

¹⁶ Pesty, *Krassó* II/1, 187. Nu a fost un caz singular, căci încă din 1406 Pipo de Ozora a obținut permisiunea regelui de a încuraja ridicarea de fortificații în zona de câmpie a comitatelor Banatului medieval, ordin transmis mai apoi vicecomiților acestor unități administrative. Zsuzsanna Kopeczny, “Castellumok és curiak a Temesközben. A nemesi rezidenciák középkori latin terminológiájáról,” în *Középkortörténeti tanulmányok 7. A VII. Medievisztikai PhD-Konferencia*

relațiile sale cu familiile nobile de pe moșiile învecinate se poate constata că Iacob a practicat aceeași atitudine agresivă, războinică, deoarece în cei aproape 20 de ani ai existenței sale consemnate documentar, nu a existat an fără unul sau mai multe conflicte în care familia Chep să nu fi fost parte. Cel mai virulent a fost, fără îndoială, cel cu familia Himfi de Remete-Ersig, familie intrată într-un declin lent după moartea puternicului ban Benedict Himfi. Climatul social instaurat între cele două familii nobile a fost caracterizat de un lung șir de jafuri, devastări de ogoare sau păduri, distrugerii de mori, deturnări ale cursurilor de apă, răpiri, agresiuni verbale sau fizice, omoruri, o întregă sarabandă de acțiuni ostile care intrigă prin densitatea și intensitatea lor și pentru care violența unei epoci nu poate să constituie o motivație suficientă.¹⁷ A fost un specific comportamental al familiei Chep și acesta pare să fi fost ambientul în care Caterina și-a petrecut anii de căsnicie cu Iacob. Dacă a existat un atașament emoțional între cei doi soți ne este imposibil de stabilit. În mod regretabil, ei nu au avut decât o singură fiică, Ana, în timp ce fratele său, Andrei, a avut nu mai puțin de cinci fii. O situație frustrantă pentru Iacob, care însă nu pare să fi căutat altă căsnicie pentru a obține moștenitorul dorit, deși întreaga avere familială urma să fie direcționată către urmașii fratelui său.

Pornind de la aceste câteva date cunoscute nouă în legătură cu familia Chep de Gherteniș, ne putem imagina în mare cum au decurs anii de mariaj pentru Caterina. Pe de-o parte, dese absențe ale soțului, plecat în campanii militare alături de rege, au determinat-o să fie probabil mult mai implicată în administrarea domeniului familial¹⁸, fapt care îi oferă o bună experiență pentru anii lungi de văduvie care vor urma morții destul de timpurii a lui Iacob. Pe de altă parte, prea dese conflicte cu vecinii au creat un climat de nesiguranță și permanentă stare de veghe, căci nu au lipsit situațiile în care proprietățile familiei au fost atacate și devastate, cu pagubele materiale, financiare și umane de rigoare. Cei aproape 30 de ani de conflict continuu cu familia Himfi sunt mai mult decât grăitori în acest sens. La toate aceste situații s-a mai adăugat atât regretul de a nu-i fi dăruit soțului un moștenitor care să preia averea

elődásai (Szeged, 2011, június 1–3), Attila P. Kiss, Ferenc Piti, György Szabados, eds. (Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2012), 49.

¹⁷ Ligia Boldea, “Probleme ale sistemului patrimonial bănățean. Donații regale de secol XIV și consecințele lor sociale,” în *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani*, Susana Andea, Ioan-Aurel Pop, eds. (Cluj-Napoca: Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2009), 89–97.

¹⁸ Borbála Kelényi, “Hungarian aristocratic women’s last wills from the late Middle Ages (1440–1526). Additional data to their piety and social relationships,” în *Műveltség és társadalmi szerepek: arisztokraták Magyarországon és Európában/ Learning, intellect and social roles: aristocrats in Hungary and Europe*, Attila Bárány, István Orosz, Klára Papp, Bálint Vinkler, eds. (Debrecen, 2014), 136.

familială, cât și dorința de a-și rostui cât mai bine fiica prin contractarea unei căsătorii avantajoase.

În fapt, personalitatea Caterinei ni se revelează de-abia din momentul în care rămâne văduvă, cu toată răspunderea familiei, a gospodăriei și a averii soțului pe umerii ei. De altfel, necazurile nu întârzie să apară chiar înainte ca vestea morții acestuia să îi parvină. O problemă cu care s-au confruntat multe familii nobile în această perioadă de intense campanii militare organizate de Sigismund de Luxemburg în primele trei decenii ale secolului al XV-lea, a fost aceea a mobilității excesive a forței de muncă. Tot mai mulți iobagi, în special de pe moșiile nobililor plecați la oaste, au avut tendința să se strămute pe alte domenii, uneori fără plata *terragium*-ului, probabil pentru a scăpa de anumite condiții apăsătoare de muncă sau în urma morții stăpânilor lor. Cu o asemenea situație s-au confruntat în 1416 Caterina și una dintre cumnatele ei, în perioada în care soții lor soții lor nu s-au întors încă din Bosnia. Dovada se regăsește într-un document emis de Pipo de Ozora din Szeged¹⁹, adresat vicecomișilor din comitatele Banatului medieval, cărora li se cere să aplice măsura regală prin care iobagii nobililor aflați la oaste să nu se poată strămuta până nu vor avea certitudinea morții stăpânilor lor; în mod particular, actul face mai apoi referire la iobagii de pe moșiile lui Iacob și Nicolae Chep, cărora li se interzice să se strămute fără acordul consoartelor celor doi nobili, iar dacă cineva va cuteza să îi ia cu forța, să suporte consecințele faptelor sale.

Apoi, s-au mai făcut simțite o serie de chestiuni rămase în suspensie prin plecare lui Iacob la război. Pe de-o parte, un proces judecat în 16 mai 1416 în sedria comitatului Timiș, în cadrul căruia Iacob a fost acuzat de uciderea unui iobag regal, pentru care Caterina va solicita amânare până la întoarcerea comitetului din campanie.²⁰ Sau o datorie bănească în valoare de 25 de florini, sumă pe care Iacob a împrumutat-o de la Benedict Chazar pe când se afla pe câmpul de luptă, cu scopul de a i-o înmâna unui călugăr trimis de rege la Sfântul Mormânt pentru rugăciuni și penitență. Suma a fost revendicată de la văduva sa câțiva ani mai târziu, printr-o scrisoare semnată de un anume Ștefan de Ikerhalom și datată în 14 februarie 1424.²¹

Dar adevăratele provocări aveau să vină după confirmarea morții lui Iacob, survenită pe când se afla în campania militară din Bosnia, fiind incert încă faptul dacă și-a sfârșit viața în bătălia de la Lašva sau în prizonierat.²² A fost, de bună

¹⁹ Actul poartă data de 16 mai 1416. Pesty, *Krassó* III, 283.

²⁰ DL 53889.

²¹ Livia Magina, *La periferia Europei Centrale. Studii privind Banatul medieval și premodern* (Cluj-Napoca: Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2015), 27, nota 8.

²² Este cert faptul că Iacob s-a numărat printre numeroșii nobili ai regatului maghiar căzuți victime sau prizonieri în urma bătăliei de la Lašva din 1415, considerată astăzi ca fiind cea mai

seamă, o lovitură care a lăsat-o într-o situație dificilă, atâta vreme cât nu a avut un fiu care să-i fie sprijin și să preia moștenirea tatălui său.²³ Din fericire pentru ea, dar și ca o dovadă a prestigiului de care Iacob s-a bucurat în fața influentului comite de Timiș (în oastea căruia a luptat în mai multe rânduri), Pipo de Ozora nu întârzie să le ia sub protecția sa pe Caterina și pe Ana. Grăitor este actul emis de el din Timișoara la 9 septembrie 1417²⁴, prin care i-a cerut vicecomitelui de Timiș să le protejeze pe cele două doamne și toate lucrurile, bunurile și părțile de stăpânire ale defunctului nobil împotriva oricăror abuzuri.

În noua și nefericita etapă de viață două au fost, în opinia noastră, problemele stringente cu care proaspăta văduvă s-a confruntat: rostuirea fiicei nemăritată și rezolvarea chestiunilor legate de moștenirea averii soțului său. În primul caz, Caterina pare să fi găsit o rezolvare mai mult decât onorabilă, reușind să contracteze pentru Ana o alianță matrimonială în familia nobilă vecină a Himfeștilor, căsătorind-o cu Emeric, fiul lui Ștefan Himfi de Remete. Bănuim că acest mariaj s-a perfectat în anii 1420–1421, în contextul în care între cele două familii, dezbinată mai bine de 30 de ani de intense conflicte de vecinătate²⁵, s-a ajuns la o înțelegere intermediată de 9 nobili arbitri în fața palatinului, în Curia regală, pusă în aplicare de Capitlul din Cenad în 11 februarie 1420.²⁶ Este plauzibil ca înțelegerea să fi fost consolidată printr-un matrimoniu între cele două familii; cum Ana a fost singura fiică din neamul Chep, uniunea sa cu fiul cel mare al lui Ștefan Himfi probabil că a avut menirea de a stinge definitiv conflictul. Realitatea este că după acest an, neînțelegeri majore între cele două familii nu par să mai fi existat.

A două chestiune cu care Caterina a trebuit să se confrunte, la un moment dat, a fost cea legată de soarta părții de avere a răposatului ei soț. Din nefericire,

---

mare înfrângere a Ungariei de după Nicopole. Neven Isailović, “The battle of Lašva (1415). The greatest hungarian defeat after Nicopolis revisited,” în vol. *Politics and society in central and south-east Europe. Life under the shadow of the Ottoman Empire’s expansion (15th–16th centuries)*, Zsuzsanna Kopeczny, ed. (Cluj-Napoca: Mega, 2021), 83–91.

²³ Lipsa unui moștenitor a fost în întregul ev mediu, și nu numai, una din cele mai mari temeri ale clanurilor și familiilor nobiliare. Erik Fügedi, *A XV. Századi magyar arisztokrácia mobilitása* (Budapest, 1970), 79.

²⁴ Pesty, *Oklevelek*, 535.

²⁵ Cel mai acut conflict a fost cel pentru controlul asupra cursului râului Bârzava, care despărțea la vremea respectivă cele două domenii (un adevărat “război al morilor”). Octavian Răuț, “Mori medievale din Banat,” *Banatica* 12/II (1993): 25–44.

²⁶ Pesty, *Oklevelek*, 558. Cele două părți au fost reprezentate de Ștefan Himfi de Remete și de Andrei Chep de Ghertenis, care au convenit, în numele lor și al rudelor lor, ca familia Himfi să readucă Bârzava în vechea sa albie pentru ca familia Chep să poată beneficia din nou de acest curs de apă. Înțelegerea a fost întărită prin stabilirea unei amenzi de 50 de mărci în denari pentru cel care o va încălca.

după cum am mai spus, cei doi nu au avut decât o fiică, în timp ce Andrei Chep, unul din frații lui Iacob care a supraviețuit războiului, a avut cinci băieți, așa încât nici nu putea exista dubiu încotro urma să fie direcționat patrimoniul funciar avitic. Problema care s-a pus a fost aceea a părților de drept care ar fi trebuit să le revină văduvei și fiicei răposatului nobil. Chestiunea a fost tranșată în sedria comitatului Caraș, întrunită la Șemlacul Mare în ziua de 20 mai 1424²⁷, când în fața vicecomitelui și a juzilor nobiliari s-au prezentat atât Caterina (în numele ei și al Anei), cât și Andrei Chep (în numele lui și al fiilor săi). Cele două părți au căzut de acord ca posesiunile rămase în urma lui Iacob să îi revină fratelui său, care se angaja însă să îi redea Caterinei zestrea și darurile de nuntă, iar Anei sfertul filial convenit, ce a constat în a patra parte egală a proprietăților tatălui său, pe care urma să le stăpânească până când se va mărita.

Cele două probleme odată rezolvate, viața Caterinei ar fi putut intra pe un făgaș mai liniștit, gândind poate chiar un nou mariaj care să o pună la adăpost în fața vitregiilor vremii. Nu pare să fi fost cazul, căci Caterina a ales să rămână văduva lui Iacob până la sfârșitul zilelor sale. Tenace și activă, ea a continuat să se ocupe de administrarea proprietăților care i-au rămas în urma morții soțului ei, în mare fiind vorba de părți din moșiile *Beldre*²⁸ și *Bykach*²⁹ din comitatul Torontal, după cum consemnează documentele. Nu ne este clar dacă i-au rămas proprietăți și în comitatul Caraș, unde apare implicată în câteva acțiuni judiciare fără a se specifica însă numele vreunei moșii. Este posibil ca ea să fi acționat alături de fiica sa, Ana, care în mod cert a dobândit părți din moșiile tatălui său situate în acest comitat. Aproape că intuiește, am putea spune, problemele cu care urma să se confrunte, așa încât nu a ezitat să își desemneze în mai multe rânduri împuterniciți care să o reprezinte în toate chestiunile litigioase care ar fi putut să apară³⁰, și adevărul este că nu au fost puține în anii care au urmat. O asemenea desemnare de procuratori s-a produs imediat după ce a rămas

²⁷ Pesty, *Krassó* III, 305. Din păcate, actul nu detaliază componența patrimoniului care a fost partajat cu această ocazie. Putem doar presupune că a fost vorba de ansamblul celor circa 20 de moșii acumulate de membrii familiei începând cu mijlocul veacului al XIV-lea (Vezi nota 8).

²⁸ *Beldre/ Beodra/ Bwldre* – astăzi Novo Miloševo, așezare integrată astăzi municipiului Novi Bečej din Districtul Banatul Central din Provincia Voivodina, Serbia. Moșia a fost menționată documentar în stăpânirea familiei Chep de Ghertenis începând cu anii 1381–1382 (DL 52379, 52425).

²⁹ *Bykach*, astăzi Bikać, este parte a localității Bašaid, integrată Kikindei Mari aparținând Districtului Banatul de Nord al provinciei Voivodina, Serbia (Dumitru Țicu, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2007), 108). A intrat în posesia familiei Chep prin donație regală în anul 1370 (Pesty, *Krassó* III, 94).

³⁰ Desemnarea de procuratori s-a făcut îndeobște pe 1 an de zile, o scrisoare de împuternicire (*litterae procuratoriae*) având valoarea de 24 de dinari. Joannes Kitionich de Kosztanicza, *Directio Methodica Processus Judiciarii Juris Consuetudinarii incltyi Regni Hungariae* cap. X, art.

văduvă, în tribunalul comitatului Torontal, întrunit la Arača la 3 martie 1417³¹, când Caterina și-a tocmit nu mai puțin de 14 procuratori, cu toții provenind din acel comitat. Câțiva ani mai târziu, în 7 martie 1425³², ea își va numi alți 10 procuratori în fața capitlului din Cenad, printre aceștia figurând cumnatul ei, Andrei Chep de Ghertenis, și fiul acestuia, Ștefan, judele din Ghertenis sau diacul Ioan de Themerdekeghaz. Precauția văduvei s-a dovedit a fi întemeiată, căci în deceniul care a urmat Caterina a fost implicată în șapte acțiuni judiciare fie ca reclamantă, fie în calitate de pârâtă. Cinci dintre acestea s-au desfășurat în comitatul Torontal și două în comitatul Caraș, de unde am putea trage concluzia că ea a rezidat mai mult pe proprietățile familiale din Torontal, în timp ce domeniul Ghertenisului a rămas sub controlul rudelor sale din familia Chep.³³

În primii ani ai văduviei sale cele mai frecvente probleme au vizat stăpânirile din comitatul Torontal, fapt care a determinat-o pe Caterina să se înfățișeze în fața scaunului de judecată de la Novi Bečej³⁴ în mai multe rânduri, fie personal, fie prin împuternicitul său din acea perioadă, nobilul Benedict de Bochar. Astfel, în 3 iulie 1419³⁵ Caterina și nepotul ei prin alianță, Mihail (fiul lui Andrei Chep), cer tribunalului să li se interzică mai multor persoane să ocupe părți din posesiunea *Bwldre* în afara celor 55 de măsuri regale care le-au fost atribuite de petenți. Un an mai târziu, în 13 mai 1420³⁶, reprezentatul Caterinei a solicitat să i se interzică unui anume Ștefan să mai țină cai de călărie pe insula *Beldre*, pentru ca în 6 august³⁷ același Benedict de Bochar să ceară oficialilor comitatului să îi interzică lui Emeric, viitorul ginere al Caterinei, să mai pătrundă pe proprietățile *Bikach* și *Beldre* din cauza răutăților comise

26 (Leutschoviae, 1650), 390; *Decreta Regni Hungariae/ Gesetze und Verordnungen Ungarns (1458–1490)*, vol. II, F. Döry, G. Bónis, G. Érszegi, S. Teke, eds. (Budapest, 1989), 99.

³¹ Pesty, *Oklevelek*, 531. Au fost desemnați Sigismund și Dimitrie de Zenthgerg, Valentin Monai și Petru Thorni de Apati, Ioan și Matei de Morio, George și Mihail de Ikerhalom, judele Ioan din Beldre, Toma Nireth de Bikach, Luca Wayda, sluga ei Gal, Dimitrie Czarán și cnezul Ioan din Beldre.

³² Pesty, *Oklevelek*, 590. Procuratorii tocmiți cu această ocazie au fost: Ladislau de Berkez, Benedict de Bochar, Ștefan de Ikerhalom, Andrei Chep de Ghertenis și fiul său Ștefan, judele Ioan de Ghertenis, Filip de Bewldre, Emeric de Bewldre, Petru Bench de Petherd și diacul Ioan de Themerdekeghaz.

³³ Interesant este faptul că între cele două grupuri de proprietăți familiale din comitatele Torontal și Caraș este o distanță de cca. 150 km, apreciabilă am spune pentru acea vreme. Desigur însă că administrarea acestor stăpâniri s-a făcut prin intermediul slujbașilor (*familiares*) și a juzilor sătești, ceea ce nu a presupus cu necesitate implicarea directă a proprietarelor de drept ale moșiilor.

³⁴ Situat astăzi în Districtul Banatul Central din provincia autonomă Voivodina, Serbia.

³⁵ DL 54098.

³⁶ Magina, "Câteva documente," 63.

³⁷ DL 54147.

împotriva persoanelor nobile și nenobile de pe cele două moșii. Documentele nu dau detalii asupra celor două personaje acuzate, totuși îndrăznim să avansăm ipoteza că ar fi putut fi vorba de Ștefan Himfi de Remete și de fiul său, Emeric, despre care se știe că încă din 1410 creșteau cai în apropiere de moșia lor Gherteniș.³⁸ În contextul împăcării celor două familii pe parcursul aceluși an, chiar a înrudirii lor, nu ar fi fost exclus ca Himfieștii să fi încercat să profite de bunurile viitoarei lor rude prin alianță. În ianuarie 1421³⁹ a fost rândul Caterinei să fie acuzată în același scaun de judecată că un familiar al său din *Beldre* ar fi provocat o pagubă de 200 florini în monedă nouă unor oaspeți din *Zemlen* (Zemun, astăzi integrat în Belgrad, Serbia), faptă negată de avocatul ei, același Benedict de Bochar, care a argumentat că respectivul slujbaş o părăsise anterior faptei, deci văduva nu mai avea cum să fie responsabilă pentru cele înfăptuite de acesta. Cum pârâșii, Martin și Mihail, nu au putut proba acuzațiile, nici cu martori, nici cu documente, sedria hotărâște să dea posibilitate văduvei să se dezvinovățească prin prestarea jurământului la un termen stabilit. Între anii 1421–1422⁴⁰ Caterina și cumnatul său, Andrei Chep, au mai fost parte într-un proces cu Nicolae de Bikach, proces care a ajuns până în fața judeului Curiei regale și a avut mai multe amânări, fără a putea preciza care a fost motivul litigiului sau deznodământul său.

Nici bine rezolvate problemele generate de stăpânirile din comitatul Torontal că văduva s-a văzut în situația de a compărea în fața scaunului de judecată al comitatului Caraș, întrunit în 17 iunie 1424⁴¹ la Șemlacul Mare sub conducerea vicecomitelui Ioan de Zerdahel. Se pare că s-a pornit de la o acuzare pe care Caterina ar fi formulat-o împotriva unui Maios *paruus* de Orozpati cum că acesta i-ar fi pricinuit pierderea a 8 boi, fără a putea însă proba acest lucru cu dovezi scrise. Citat în fața sedriei, Maios s-a declarat nevinovat și cum lipsa actelor doveditoare a fost un impediment serios în pronunțarea sentinței, s-a cerut ca acuzatul să depună jurământ în fața a șase nobili, jurământ în urma căruia a fost declarat nevinovat. Dată fiind această concluzie, sedria a recomandat avocatului Caterinei – Ioan *paruus* de Gherteniș, ca în cazul în care văduva nu ar fi fost mulțumită de sentință, să se înfățișeze la Timișoara în fața comitelui.

În toamna anului 1426 Caterina apare implicată și în procesul pe care fiica sa, Ana, alături de soțul ei, Emeric Himfi, l-au deschis în anii anteriori împotriva lui Andrei Chep de Gherteniș și a fiilor săi, practic a rudelor cu care se părea că ajunseseră la o înțelegere amiabilă în 1424. A fost un litigiul care s-a întins pe aproape un deceniu, cu amânări consecutive și prezentarea

³⁸ Pesty, *Krassó III*, 280; Popa-Gorjanu, *Medieval nobility*, 187.

³⁹ Magina, "Câteva documente," 65.

⁴⁰ DL 54151, 54152; Magina, "Câteva documente," 66.

⁴¹ Pesty, *Oklevelek*, 582.

părților atât în sedriile locale (comitatense și capitulare), cât și în tribunalele centrale, asupra căruia vom reveni în paginile următoare deoarece adevărații protagoniști ai acțiunii judiciare au fost Ana și Emeric Himfi. Totuși, pe parcursul procesului, o regăsim pe Caterina alături de fiica și de ginerele său în capitala regatului, la Buda, prezenți în persoană (*dicitur nobis in personis*) în fața scaunului de judecată regal pentru a-i acuza pe Andrei Chep și pe fiii acestuia că au ocupat părți din posesiunile lor de la Gherteniş și Nyek, care de drept i s-au convenit Anei din moștenirea tatălui său. Regele solicită Capitlului din Titel să cerceteze acuzația formulată, iar capitlul pune în aplicare porunca regală, trimițând rezultatele cercetării la fața locului în sedria comitatului Caraș.⁴² De aici, o nouă serie de amânări și pertractări. Atrage însă atenția această tenacitate a Caterinei, care nu s-a dat în lături să facă un lung și costisitor drum până la Buda pentru a-și sprijini fiica în demersul său judiciar. Prezența ei la curtea regală poate sugera faptul că numele soțului său încă mai avea rezonanță în anturajul monarhului pe care l-a slujit cu atâta credință ani de zile; pe de altă parte, Caterina a fost cea care în 1424 și-a reprezentat fiica la partajarea averii răposatului Iacob, așa încât ea a cunoscut toate detaliile aceluia partaj, având și actele doveditoare.

Spre sfârșitul vieții o regăsim pe Caterina din nou în comitatul Torontal unde va înfrunta noi adversități. În împrejurări necunoscute, chiar nefericite am spune, la cumpăna anilor 1437–1438 părțile sale din posesiunea *Beldre* s-au aflat sub interdict bisericesc; de-abia în 15 ianuarie 1438 prepozitul bisericii Capitlului colegial din Cenad îl va anunța pe decimatorul din Torontal și Keve că acest interdict a fost ridicat și era permisă administrarea sacramentului.⁴³ A fost, fără îndoială, un moment extrem de delicat, cu atât mai mult pentru o femeie văduvă, acela de a rămâne fără protecția Bisericii și a sfințelor sale taine, într-o vreme de insecuritate socială și politică generată de moartea lui Sigismund de Luxemburg. Din surse documentare conexe știm că moșia din Gherteniş a avut în evul mediu o biserică parohială, un act din martie 1435 reținând numele unui preot paroh în persoana lui Nicolae de Gherteniş (... *N[icolaus] de Gertyanus ecclesiarum plebanis amicis nobis in Christo gratis...*).⁴⁴ Bănuim că, la fel ca și în cazul altor familii din vecinătate, nobilii din Gherteniş au avut drept de patronat asupra așezământului ecleziastic din așezarea-nucleu a domeniului familial, fapt care le-a conferit sprijinul sacramental atât de necesar unor buni creștini. De asemenea, cercetări arheologice efectuate la finele secolului al XX-lea au certificat existența ruinelor unor biserici

⁴² Actul a fost emis în 8 septembrie 1426. Pesty, *Oklevelek*, 596.

⁴³ Magina, "Câteva documente," 70.

⁴⁴ Adrian Magina, "Parohiile catolice din Banat în epoca lui Sigismund de Luxemburg," *Analele Banatului*, Serie Nouă, Arheologie-Istorie XX (2012): 183.

atât la *Beldre* cât și la *Bikač*, moșii care au făcut parte din ansamblul domenal al familiei nobililor de Gherteniș.⁴⁵

Ultima consemnare documentară a Caterinei datează din anul 1442, cu prilejul unui nou litigiu judecat în fața tribunalului comitatului Torontal. De data aceasta, văduva se judecă alături de unul din nepoții ei, George Himfi, cu nobilul Ladislau Hagymassy din *Washalom* pentru o faptă comisă de slugile acestuia din urmă, care ar fi capturat un iobag al pârâșilor împreună cu două care încărcate și opt boi, spre marele lor prejudiciu.⁴⁶ De observat faptul că în acest proces George Himfi a avut-o alături pe bunica și nu pe mama sa. Ceea ne îndreptățește să credem că Ana nu mai era în viață la acea dată, Caterina trăind astfel tristețea de supraviețuirii unicei sale fiice, așa cum a supraviețuit soțului său aproape trei decenii.

Încercând câteva constatări intermediare, am spune că remarcabilă ni se pare, în primul rând, această fidelitate față de memoria soțului pierdut destul de timpuriu, Caterina rămânând până la sfârșitul vieții sale văduva lui Iacob Chep de Gherteniș, fără a încerca un alt mariaj care să o protejeze în fața vitregiilor vremii. O explicație posibilă poate fi de natură umană – existența unei legături afective între cei doi soți, care să nu mai fi făcut posibil un alt atașament emoțional. Pe de-altă parte, faptul că nu a avut cui să transmită averea soțului decedat, care în bună parte s-a întors la familia acestuia, în schimb a avut o fiică alături de care s-a străduit să păstreze atât cât i s-a convenit din bunurile soțului, să o fi determinat să nu intre într-o altă alianță matrimonială care ar fi presupus vârsarea bunurilor personale în averea noii familii. Poate Caterina a preferat să rămână stăpână pe bunurile personale și să își susțină fiica în administrarea propriei sale averi, cu atât mai mult cu cât și aceasta a rămas văduvă de tânără, cu doi fii minori la acea dată.

Ana (Anka, Anko) de Gherteniș, măritată Himfi de Remete (1417–1438)

Asupra fiicei sale, Ana de Gherteniș⁴⁷, putem formula mai multe certitudini privind originea sa și mediul din care a provenit. A fost, după câte se pare,

⁴⁵ Țeicu, *Geografia ecleziastică*, 106, 108.

⁴⁶ Magina, "Câteva documente," 72.

⁴⁷ Izvoarele documentare nu o menționează niciodată după numele patern, ci doar ca fata Caterinei, văduva lui Iacob Chep (*Nobilium dominarum, relicte Jacobi de Chepy et Anko filie*), vezi Pesty, *Oklevelek*, 596; ulterior, soția/ văduva lui Emeric Himfi de Remete (*Emerici filij Stephani de Remethe ac Nobilis domine Anna vocate consortis eiusdem de Gerthanus*) – Pesty, *Oklevelek*, 301; (*Nobili domine Anne relicte condam Emerici filij Hym de Remethe*) – Frigyes Pesty, *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara/ Oklevelek. Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*, vol. II (1430–1470), Livia Magina, Adrian Magina, eds. (Cluj-Napoca: Mega, 2014), 40 (în continuare Pesty, *Diplome*).

unica fiică a cuplului Iacob și Caterina Chep de Gherteniș, născută în jurul anului 1400, când am apreciat că s-a perfectat mariajul părinților săi. Ultima sa mențiune documentară din anul 1438⁴⁸ ne indică o existență de circa 38–40 de ani, o vârstă medie pentru femeile din acele timpuri. A crescut în mediul nobiliar al familiei Chep, probabil pe moșia Gherteniș, teatrul unor frecvente și acute conflicte de vecinătate, după cum am putut vedea în rândurile anterioare. Caracterul aprig al părinților săi, ambiția și combativitatea acestora nu a putut să nu își pună amprenta asupra personalității Anei, fapt dovedit din plin de informațiile care au supraviețuit timpului. În 1416, probabil copilă încă, își pierde tatăl în războiul din Bosnia, rămânând în grija mamei sale și sub înalta protecție a comitelui de Timiș, Pipo de Ozora. În această dramatică împrejurare, nimic nu a fost mai important pentru mama sa decât să își rostuiască fiica, punând-o la adăpost în sânul unei familii cât mai bine situate în zonă. Nu avem detalii, dar Caterina a reușit să contracteze pentru Ana o partidă extrem de avantajoasă, măritând-o cu Emeric, unul din fiii lui Ștefan de Remete, descendent al puternicei familii Himfi de Remete-Ersig, din ramura rămasă încă pe proprietățile sale din comitatele Banatului medieval până la mijlocul veacului al XV-lea. Logodna presupunem că s-a încheiat cândva în intervalul temporal 1420–1421, după ce la începutul anului 1420 familiile Himfi și Chep au ajuns la o înțelegere în urma îndelungatului conflict care le-a marcat în cel mai nefericit mod relațiile de vecinătate timp de trei decenii. De altfel, un document din august 1420 îl pomenește pe Emeric în calitate de viitor ginere al Caterinei.⁴⁹ Ne este dificil să apreciem astăzi dacă această matrimoniu a fost unul aranjat, cu scopul de a pecetlui înțelegerea juridică dintre cele două familii, sau s-a fundamentat pe sentimente reale, în pofida conflictului dintre familii. La urma urmelor, este foarte posibil ca cei doi tineri să se fi cunoscut încă din copilărie, crescând pe domeniile învecinate de la Remete și Gherteniș, separate doar de un curs modest de apă (râul Bârzava).⁵⁰ Indiferent de împrejurările care au dus

⁴⁸ Magina, "Câteva documente," 71.

⁴⁹ DL 54147.

⁵⁰ Din punct de vedere geografic, un document datat în 13 octombrie 1414 amintește de vecinătatea dintre așezările Remete și Gherteniș, centre ale celor două domenii nobiliare ale familiilor Himfi și Chep, transformate în cursul vremii în patronimice (*fluvium Borza vocatum a territorio dicte possessionis eorum Remethe videlicet suo vero cursu et statu excipiendi in alium nouum meatum versus predictam possessionem ipsorum Gyarthyanus transmitti et converti*) (Pesty, *Oklevelek*, 488). În zilele noastre, așezarea și curtea medievală Remete (dispărute între timp) au fost localizate în hotarele comunei Berzovia, pe malul nordic al Bârzavei, în imediata vecinătate a drumului Berzovia-Ersig (Țeicu, *Banatul montan*, 367–368), în timp ce Ghertenișul, care face și el astăzi parte din comuna Berzovia, a fost identificat pe malul stâng al Bârzavei, între valea râului și valea Fizeșului (Țeicu, *Geografia ecleziastică*, 202). Astfel că, deși în prezent atât Berzovia cât și Ghertenișul (între care este o distanță de 4 km) sunt situate la sud de cursul Bârzavei, pe malul

la această căsătorie, mariajul lor de circa 12 ani sugerează, dacă nu afectiune, cel puțin un devotament fundamentat pe o comunitate de interese și avere. Și, ceea ce a fost mai important, a dus la nașterea a doi fii – George și Ioan⁵¹, o certitudine pentru viitorul familiei și al proprietăților sale.

Pentru a putea contura mai bine destinul Anei, considerăm potrivit să prezentăm câteva date cunoscute din biografia soțului ei și a familiei în care urma să se integreze. Emeric (atestat documentar între anii 1399⁵² și 1432⁵³) s-a născut probabil în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea, avându-i ca părinți pe Ștefan Himfi de Remete și pe Caterina Dancs de Macedonia. Ambii săi părinți au provenit din familii influente și înstărite ale comitatelor bănățene, Ștefan fiind nepot de frate al banului Benedict Himfi (comite al mai multor comitate din Banat și ban al Bulgariei în vremea lui Ludovic I), în timp ce Caterina a fost fiica lui Petru Dancs de Macedonia, cavaler al Curții regale în perioada 1357–1378.⁵⁴ Ștefan Himfi, la rândul lui, a fost un nobil războinic, *familiaris* al unor potentați ai vremii, de la voievozii Nicolae Marcali și Nicolae Csáki, la despotul Ștefan Lazarević. A participat alături de rege la bătălia de la Nicopole din 1396, dar în perioada revoltei baronilor el a avut nefericita inspirație de a se alătura cuplului de voievozi ai Transilvaniei, Marcali și Csáki, liderii rebelilor din părțile răsăritene ale regatului, faptă care aproape că i-a distrus cariera și familia dacă nu ar fi fost iertat în cele din urmă de rege.⁵⁵ Ca stăpân de necontestat al domeniului Remete⁵⁶ el a fost un aprig rival al lui Iacob Chep de

---

stâng, în evul mediu se pare că cele două domenii au fost despărțite de cursul râului, un curs plin de meandre pe acest tronson, putându-se constata existența a numeroase ieșături și canale de aducție care au fost necesare asigurării unui debit constant de apă, realitate ce a generat, la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea un lanț de conflicte între cele două familii, adevărate “războaie ale morilor”, ilustrate în multe din documentele vremii.

⁵¹ Pesty, *Krassó* III, 347.

⁵² *Ibid.*, 233.

⁵³ DL 54781.

⁵⁴ Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, vol. I-II (Budapest, 1996) (varianta digitală).

⁵⁵ Popa-Gorjanu, *Medieval nobility*, 104–113.

⁵⁶ Marea avere a familiei Himfi din comitatele Banatului medieval a fost împărțită în două rânduri la finele veacului al XIV-lea, odată după moartea lui Petru Himfi și apoi după moartea fraților săi, Benedict și Nicolae. Dacă prima împărțire s-a făcut pașnic, prin înțelegere între rude cândva în perioada 1377–1378, a doua a presupus un proces mai îndelungat între ramura masculină și cea feminină a familiei, ce a debutat în 1389 și s-a finalizat în jurul anului 1392. Ne interesează care au fost posesiunile care i-au revenit lui Ștefan de Remete deoarece ele au fost moștenite ulterior de fiii săi, printre care s-a numărat și Emeric, soțul Anei de Ghertenış. În cazul primei divizări, despre care Maria Holban a considerat că a avut loc în anii 1377–1378, au fost împărțite în trei părți egale moșiile Remete și Ersig, o parte revenind lui Ștefan de Remete, fiul răposatului Petru Himfi. În primul rând, el a dobândit curtea nobiliară din Remete, unde își va

Gherteniş și al fraților acestuia, cu care s-a războit (uneori la propriu) pentru nenumărate pricini ce au decurs din dificila lor vecinătate. Încă din 1399 alături de el în aceste conflicte au fost angrenați și fiii săi, îndeosebi Emeric, care îl va seconda în multe din raidurile de pe moșia vecină. După moartea lui Ștefan Himfi, survenită în anul 1421, Emeric se pare că a devenit autoritatea principală în familia sa, preluând alături de frații săi Ladislau, Frank și Nicolae stăpânirea asupra domeniului familial rămas în urma tatălui său, pe care presupunem că l-au stăpânit în indiviziune până la mijlocul veacului al XV-lea, când familia părăsește Banatul pentru a se retrage pe proprietățile sale din vestul regatului. Urmează și el cariera armelor, în anul 1427 regăsindu-l în serviciul regelui ca *familiaris aule regie*.⁵⁷ S-a alăturat oștilor regale și a participat la campania purtată de Sigismund de Luxemburg pe linia Dunării în 1428, încheiată din păcate cu înfrângerea de la Golubăț, moment care a marcat renunțarea Ungariei de a mai desfășura o politică ofensivă la Dunăre împotriva otomanilor. În anul următor, Emeric și frații săi au intrat ca *familiares* în serviciul lui Matkó și Frank Tallóci, cărora regele le-a încredințat apărarea fruntariilor sudice ale regatului după eșecul din 1428.⁵⁸ Timp de un an, din ianuarie 1431 și până în ianuarie 1432⁵⁹ Emeric și frații săi au deținut funcția de vicecomiți de Cuvin. În linii mari, acesta a fost personajul cu care Ana și-a împărțit viața timp de mai bine de un deceniu pe domeniul de la Remete.

Detalii asupra vieții lor cotidiene nu ne sunt cunoscute; documentele conțin extrem de rar asemenea relatări. Putem însă constata că existența Anei a urmat în mod interesant destinul mamei sale: ca fiică și soție a unui nobil războinic aflat în serviciul regelui, a cunoscut de mică impactul pe care deseplecări la

---

avea reședința. Apoi, două mori, una pe moșia Remete și alta la *Lybur*. Acestora li s-au adăugat 13 sate: *Lybur* și satele lui Bratu, Solomon, *Scascyn*, *Kesas*, *Scizee*, Buda, Nicolae, *Prybyl*, *Bracoy*, Mihail, Martin și Nicolae fiul lui *Garazda* [*Documenta Romaniae Historica*, C, Transilvania, XIII, I. Dani, K. Gündisch, V. Pervain, A. Răduțiu, A. Rusu, S. Andea, eds. (București, 1994), 570–572; Maria Holban, “Mărturii asupra rolului cnezilor de pe marile domenii din Banat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea,” *Studii și materiale de istorie medie* II (1957): 407–420]. În anul 1389 el a mai dobândit și părțile care i s-au cuvenit din averea unchiului său, Nicolae Himfi, mort fără urmași pe linie masculină. A fost vorba despre satul *Kysermen*, două pământuri pustii la *Ermen*, o moară de pe Bârzava, patru cnezi și 117 iobagi din satele *Ersig*, *Izgar*, *Wermespataka*, *Supafalva*, *Januskenezfalva*, *Rachkfalva*, *Drasnafalva*, *Kechfalva*, *Mayanfalva*, *Ermen*, *Arkykunfalva*, *Fylestow*. Districtul pustiu Cuiеști urma să fie stăpânit în comun cu nepoții săi Basil, Benedict, Cirinus și Him (urmașii lui Benedict Himfi) și cu verișoara sa Margareta (fiica lui Nicolae Himfi). Pesty, *Krassó* III, 185–195.

⁵⁷ Popa-Gorjanu, *Medieval nobility*, 121.

⁵⁸ *Ibid.*, 122. Frank Tallóci a cumulat timp de un deceniu funcțiile de comite de Cenad, Cuvin, Caraș, ban de Severin și căpitan al părților de jos ale regatului. Szaszko, “Behind the archontology,” 139.

⁵⁹ Pesty, *Diplome*, 244.

război ale bărbaților l-a avut asupra femeilor rămase să se ocupe de administrarea domeniului și a tuturor bunurilor familiale. Și ea va rămâne văduvă destul de tânără, probabil în jurul vârstei de 30 de ani, cu doi copii minori încă. Totuși, spre deosebire de Caterina, a cărui prezență în actele vremii ne este semnalată de-abia după moartea soțului ei, Ana este mult mai vizibilă în viața lui Emeric Himfi încă din primii ani de mariaj, dovedind aceeași combativitate în apărarea intereselor familiale ca mama ei. Primul demers judiciar pare să fi fost făcut la începutul căsniciei lor, probabil prin anii 1421–1422⁶⁰, fiind vorba de o reglementare a dreptului de proprietate al Anei asupra posesiunii *Nehe Banhida* cu pertinențele sale; Emeric a fost cel care, în numele soției, a solicitat noi acte care să certifice în mod legal acest drept.

Tot pentru protejarea bunurilor Anei s-a declanșat în 1423 o controversă care a învrăjbit din nou familiile Chep și Himfi, între care păruse să se fi ajuns la o înțelegere în anii 1420–1421. De fapt, conflictul s-a centrat pe dreptul de stăpânire al Anei asupra pământurilor care i-au revenit din moștenirea tatălui său, potrivit înțelegerii de familie asupra căreia sedria comitatului Caraș a emis actul din 20 mai 1424. Ca unică moștenitoare a lui Iacob, Ana a primit un sfert din proprietățile tatălui său, restul revenind familiei Chep. Ce anume a mers prost în acest aranjament? Totul pare a debuta în 1423⁶¹ (deci la scurt timp după căsătoria celor doi) cu acuzația formulată de Emeric și Ana în fața Capitlului din Arad împotriva unchiului ei, Andrei Chep de Gherteniș, și a fiilor acestuia (Mihail, Ștefan, Grigore și Petru), precum și a trei raguzani (Paska, Maroja și Miksa⁶²), cum că au ocupat și arat în mod abuziv ogoarele și pășunile aflate pe părțile de moșie de la Gherteniș și *Nyek* care aparțineau Anei. Nu este clar în momentul de față de care parte s-a situat dreptatea: au forțat Emeric și Ana limitele înțelegerii din dorința de a-și perpetua, chiar extinde dreptul de stăpânire, sau rudele Anei au încercat pur și simplu să o deposedeze de bunurile sale? Realitatea este că a fost un conflict dificil și îndelungat, care s-a judecat atât în sedria comitatului Caraș, dar a ajuns și în fața tribunalului regal, cu amânări consecutive și cu final incert, de vreme ce nu posedăm scrisoarea sentențională, în pofida numărului mare de acte care s-au păstrat.⁶³ Trebuie să observăm însă că pe tot parcursul acestui litigiu Ana s-a situat ferm alături de soțul ei, neezitând să-și

⁶⁰ În diplomatarul dedicat comitatului Timiș, găsim acest document nedatat plasat (alături de alte acte similare) la cumpăna veacurilor XIV–XV. În momentul de față, considerăm că datarea propusă de noi este cea mai apropiată de realitate. Pesty, *Oklevelek*, 301.

⁶¹ Pesty, *Krassó* II/1, 189–190.

⁶² Costin Feneșan, “Raguza (Dubrovnik) și Banatul în prima jumătate a secolului al XV-lea,” *Revista Arhivelor* XLII, nr. 2 (1979): 188.

⁶³ Nu mai puțin de 11 documente au supraviețuit timpului, prezentând diferite faze ale procesului în perioada 1423–1430.

reclame propria familie la cele mai înalte foruri judiciare ale țării. De aici și reiterarea ideii că cei doi au format un cuplu unit nu numai de interese comune de familie, ci și de afinități personale. În mod cert, conflictul nu a putut fi rezolvat în forurile de judecată locale, astfel că în toamna lui 1426 asistăm la două momente interesante, care ne indică determinarea cu care părțile și-au susținut dreptatea. În septembrie, cuplul Emeric și Ana (*Anko*), însoțiți de Caterina, nu precupețesc nicio cheltuială și călătoresc la Buda pentru a se înfățișa în persoană în fața scaunului de judecată regal în această chestiune. Actul regal din 8 septembrie 1426⁶⁴ emis cu acest prilej conține porunca adresată Capitlului din Titel de a cerceta acuzațiile formulate de pârâși împotriva rudelor Anei, cât și răspunsul capitlului de a demara cercetările și a trimite constatările în fața sedriei comitatului Caraș. Probabil că lucrurile nu s-au pus imediat în mișcare, astfel că după numai două luni, cei doi soți au profitat de faptul că regele s-a aflat la Lipova, pentru a se prezenta din nou în fața sa reiterându-și acuzațiile (nu am exclude faptul ca cei doi soți să se fi înfățișat de data aceasta chiar în fața monarhului). De aici, o nouă poruncă regală de cercetare a cazului, formulată în 11 noiembrie 1426⁶⁵ către Capitlul din Arad, acesta din urmă stabilind viitoarea sesiune de judecată la octava sărbătorii Sf. Gheorghe din anul următor.

Anul 1427 aduce însă câteva modificări de planuri care poate că explică nenumăratele amânări formulate ulterior: pe de-o parte, se pare că din anumite motive (cel mai probabil vârsta înaintată), locul lui Andrei Chep în purtarea acestui proces a fost luat pe rând de fiii săi, Ștefan și Mihail.⁶⁶ Pe de altă parte, în contextul în care Sigismund de Luxemburg pregătea o mare ofensivă antio-tomană pe linia Dunării, fiind tot mai prezent în zonă⁶⁷, Emeric nu a mai putut participa la acțiunile procesuale fiind chemat la oaste⁶⁸; în această situație, Ana

⁶⁴ Pesty, *Oklevelek*, 596.

⁶⁵ *Ibid.*, 599.

⁶⁶ *Ibid.*, 609, 622.

⁶⁷ În perioada august 1427 – decembrie 1428 îl regăsim pe Sigismund de Luxemburg la frontierele sudice ale regatului, pe linia Dunării, de la Belgrad la Orșova, unde a pregătit și purtat campania de la cetatea Golubăț. A adăstat în această perioadă în mai toate cetățile de graniță și de interior ale Banatului medieval (Cuvin, Pojejena, Haram, Ilidia, Vărădia, Mehadia, Sebeș, Timișoara, Lipova). Vezi Pál Engel, Norbert C. Tóth, *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382–1438)* (Budapest, 2002), 122–123.

⁶⁸ Încă din august 1427, când regele se afla deja în tabăra de la Orșova, comitele de Timiș cere vicecomiților și juzilor nobiliari să nu îl împiedice pe Emeric de Remete să își exercite serviciul militar (Pesty, *Oklevelek*, 610). Mai mult chiar, în 1428 Emeric va primi din partea monarhului două scrisori de convocare la arme: în cea trimisă din Cuvin la 17 aprilie i se cere să vină la Pojejena (*Posesin*) cu 32 de cavaleri care-i vor fi plătiți de vicecancelarul regal Ladislau de Cheph (Costin Feneșan, *Cavalerii teutoni în Banatul Severinului și la Dunărea de Jos în prima jumătate a secolului al XV-lea. Documente și extrase* (Timișoara: Cosmopolitan Art, 2015), 135–136); iar

a fost obligată să le continue singură sau prin intermediul procuratorilor săi. O primă victorie a fost obținută de ea în fața tribunalului comitatului Caraș, care constată în două rânduri⁶⁹ că într-adevăr membrii familiei Chep au folosit în mod abuziv pământurile aflate în litigiu. Din acest moment, Ana va face față singură procesului, deși din iunie 1428 și până în februarie 1430 a urmat un lung șir de amânări pronunțate în tribunalele centrale sau comitatense.⁷⁰ Lipsa sentinței finale, dacă a existat vreuna, ne situează în imposibilitatea de a cunoaște deznodământul acestui conflict. Am văzut că, la un moment dat, în 1426, oame-nii de mărturie trimiși de capitluri au certificat vinovăția familiei Chep, fără a se da însă un verdict. Pe baza acestor prime constatări am putea presupune că, în final, Ana și-a păstrat proprietățile moștenite de la tatăl său; doar că după anul 1430 nu mai întâlnim nicio referire la acestea în actele care o implică pe Ana de Ghertenış. Deci, fie conflictul s-a stins definitiv și Ana nu a mai avut nicio problemă cu rudele sale, fie a pierdut aceste proprietăți în favoarea acestora.

După momentul Golubăț și întoarcere soțului său de la război, ambițioasa Ana pare a se preocupa îndeaproape de viitorul acestuia. Dovadă stă o scrisoare redactată în 19 mai 1429⁷¹ din reședința familială de la Remete, semnată *Domina Anna coniux Egregy Emerici filij Stephani de Remethe* și adresată bărbatului ales Benedict de Ser(nie) *domino et fratri nostro karissimo*. Prin intermediul ei, Ana a încercat să-și persuadeze ruda sau prietenul, ridicat în rang la Curtea regală, să pună o vorbă bună pentru soțul ei când va găsi de cuviință și se va ivi ocazia. Nu știm dacă scrisoarea a produs efectele dorite; ea trădează însă atât preocuparea unei soții față de consortul său, cât și ambiția unei femei care caută și găsește mijlocele de a-și atinge scopurile. Cert este că peste numai un an, în ianuarie 1431, Emeric devine vicecomite de Cuvin, funcție pe care am văzut că a exercitat-o alături de frații săi până în ianuarie 1432, și astfel ambițiile Anei par să se fi materializat. Din păcate pentru ea, în perioada imediat următoare Emeric moare în împrejurări necunoscute și pentru Ana încep anii văduviei⁷² alături de doi băieți, posibil încă minori la acea dată, și o mamă la rândul ei văduvă, dar cu energia și tenacitatea nealterate de trecerea timpului.

în cea redactată în 24 august din Ilidia i s-a solicitat să meargă degrabă la rege cu 50 de călăreți (DL 54614).

⁶⁹ Tribunalul judiciar s-a întrunit la Șemlacu Mare în 24 mai 1427 (DL 54566) și în 5 iulie 1427 (Pesty, *Krassó* III, 313).

⁷⁰ 2 iunie 1428: Pesty, *Oklevelek*, 615; 21 august 1428: DL 54613; 10 octombrie 1428: Pesty, *Oklevelek*, 618; 3 februarie 1429: Pesty, *Oklevelek*, 622; 22 februarie 1430: DL 54694.

⁷¹ Pesty, *Oklevelek*, 624. Misiva se numără printre puținele scrisori private semnate de o femeie în acea epocă, deși este incert faptul că Ana ar fi scris-o personal și nu unul din familiarii săi știutori de carte.

⁷² Primul document care o menționează în această calitate (*Anne relicte condam Emerici filij Hym de Remethe*) datează din 9 noiembrie 1433. Pesty, *Diplome*, 40.

La fel ca mama sa, Ana pare să-și fi canalizat întreaga energie înspre protejarea averii familiale în interesul celor doi fii care i-au rămas în grijă după moartea tatălui lor. Aceasta a însemnat o preocupare constantă pentru administrarea domeniului familial situat în comitatele Caraș, Timiș și Torontal. Credem că a continuat să rezideze la Remete (în comitatul Caraș), în curtea nobiliară a soțului său, de unde a putut să controleze mai bine moștenirea fiilor ei. Este dificil de precizat astăzi cât anume din proprietățile deținute anterior de Ștefan de Remete au fost moștenite de fiul său, Emeric, și de copiii acestuia și ai Anei. Mărturiile documentare ne indică doar acele proprietăți care au intrat sub incidența unor litigii de proprietate. Dacă este să ne referim la bunurile funciare deținute de Ana, știm bunăoară că ea și soțul ei au solicitat acte de proprietate pentru posesiunea *Nehe Banhida*⁷³, că s-au judecat cu familia Chep pentru părțile Anei din Ghertenis și *Nyek*⁷⁴ sau că Ana a fost implicată după moartea soțului în conflicte patrimoniale ce au vizat posesiunile *Zazinfalva*⁷⁵ și *Maruskenez*.⁷⁶ De asemenea, ea a luat ca zălog de la rude părți din moșiile *Beldre*, *Kysermen*, *Gergefalva*⁷⁷ sau *Baskafalva*⁷⁸; dacă acestea au fost proprietățile sale personale sau ale familiei, greu de precizat. Cu certitudine că nu au fost singurele bunuri patrimoniale pe care le-a avut în grijă până la majoratul fiilor ei.

Priceperea în administrarea domenală nu i-a lipsit, atât datorită faptului că a crescut în anturajul mamei sale – o femeie activă și eficientă, cât și propriei sale experiențe, dobândite în anii în care soțul său s-a aflat pe câmpul de luptă. După anii tumultuoși ai ultimului deceniu, Ana a ajuns să dezvolte relații amiabile atât cu rudele soțului ei cât și cu propria sa familie. Dovadă stau două acte din anii 1433–1434, care ne indică atât disponibilitatea, cât și posibilitățile financiare ale Anei de a-și ajuta rudele aflate în nevoie. Deși văduvă, ea nu a ezitat să își împrumute în noiembrie 1433 verișorii primari paterni (Mihail și Ștefan Chep de Ghertenis) cu suma de 20 de florini aur pur în schimbul părților lor din moșia familială *Beldre* din comitatul Torontal.⁷⁹ Câteva luni mai târziu, în ianuarie 1434, ea va face un gest similar pentru rudele răposatului ei soț,

⁷³ Pe care nu am reușit să o identificăm până în prezent.

⁷⁴ Așezare dispărută, localizată la sud-est de Ghertenis în comitatul Caraș. Pesty, *Krassó* II/1, 71.

⁷⁵ Așezare dispărută, localizată în apropiere de Șoșdea în comitatul Timiș. Dezső Csánki, *Magyarország története földrajza a Hunyadiak korában*, vol. II (Budapest, 1894), 71.

⁷⁶ Așezare dispărută, localizată în apropiere de Carașova în comitatul Caraș. Pesty, *Krassó* III, 359.

⁷⁷ Așezări dispărute, localizate mai recent în apropiere de Șemlacu Mare în comitatul Caraș. Țeicu, *Banatul montan*, 324–325, 330.

⁷⁸ Așezare dispărută din comitatul Timiș, localizată la hotarul cu comitatul Caraș. Csánki, *Magyarország*, 26.

⁷⁹ Pesty, *Diplome*, 40. Împrumutul a fost acordat pe o perioadă de doi ani.

împrumutându-i pe nepoții acestuia (Emeric, Toma, Blasiu, Ladislau și Ioan fiii lui Hym de Döbrönte) cu suma de 70 de florini aur pur, în schimbul căreia a primit ca zalog posesiunile *Kisermen* și *Gelgelyfalva* din comitatul Caraș, împreună cu *Baskafalva* din comitatul Timiș.⁸⁰ Un frumos gest de solidaritate familială ce poate însă trăda și intenția, poate nemărturisită, de a-și spori averea sa și a fiilor ei cu noi proprietăți în cazul în care rudele nu ar fi putut să îi returneze sumele împrumutate, nu foarte mici, de altfel.

Anii care au urmat nu au fost însă lipsiți de dificultăți și probleme de natură patrimonială, care au constrâns-o pe Ana să bată din nou drumul tribunalelor. Aceeași solidaritate familială a determinat-o ca, începând cu vara anului 1433, să se alătore cumnaților săi din familia Himfi (Ladislau, Nicolae și Frank) în acțiunea judiciară întreprinsă împotriva familiei Dancs de Macedonia pentru recuperarea dotei și a darurilor de nuntă ale unei antecesoare. A fost un proces complex și tensionat, prin care cele două familii, înrudite cândva la finele secolului al XIV-lea printr-o căsătorie încrucișată⁸¹, au încercat să recupereze bunurile matrimoniale acordate mătușilor lor. Cazul este cu atât mai interesant cu cât el a fost judecat de Albertus, arhidiaconul de Timiș, desemnat cu această ocazie vicar episcopal de Cenad⁸², cu siguranță datorită prestigiului celor două familii în cauză. În decursul a trei ani (1433–1435) s-au derulat o serie de acțiuni judiciare (citări, prezentări de acte, amânări, schimburi de scrisori între arhidiacon și preoții din Remete, Ezeriș, Ghertenîș și Cuiеști, trimiși la împricinați cu varii dispoziții); semnificativă, pentru virulența cu care părțile și-au apărut interesele, este hotărârea dată de instanța ecleziastică, care impune la un moment dat interdictul ecleziastic asupra lui Nicolae Dancs de Macedonia și a iobagilor săi de pe moșia Cuiеști până când părțile se vor reconcilia. Lipsa actului care să conțină sentința în acest caz ne împiedică să cunoaștem modul în care această chestiune de martimoniu a fost soluționată. Știm însă că în această împrejurare care a produs tulburări, inclusiv spirituale, în relațiile interfamiliale, Ana se decide să refacă biserica ruinată (*ecclesia desolatum*) de pe domeniul Remete închinată Fecioarei Maria.⁸³ Acest gest de pietate a necesitat desigur fonduri

⁸⁰ Pesty, *Krassó* III, 347. În acest caz împrumutul a fost acordat pentru o perioadă de trei ani.

⁸¹ Ligia Boldea, “Un secol din evoluția unui domeniu feudal al Banatului de câmpie: domeniul familiei nobile Danciu de Macedonia,” *Analele Banatului*, Serie nouă, Arheologie-Istorie XVIII (2010): 128. Un Andrei Dancs de Macedonia a luat-o în căsătorie pe Caterina Himfi cam în aceeași perioadă în care verișoara sa după tată, Caterina Dancs, a fost căsătorită cu Ștefan Himfi de Remete, verișorul Caterinei Himfi.

⁸² Adrian Magina, “*Albertus Archidiaconus Themesiensis*. Între cele temporale și cele spirituale,” *Analele Banatului*, Serie Nouă, Arheologie-Istorie XVI (2008): 155–167.

⁸³ Cercetările de arheologie medievală efectuate pe malul nordic al Bârzavei, la Berzovia-Pătruieni, au scos la suprafață planul unei biserici sală cu sanctuar patrulater datând din secolul al XV-lea, a cărei navă de mari dimensiuni măsoară la interior 11/6,55 m, în timp ce sanctuarul

bănești, pe care văduva a dorit să le obțină din vânzarea grânelor recoltate de pe moșia *Beldre*. Practică însă cum o știm, Ana a făcut apel la nepotul său prin alianță, Emeric Himfi de Döbrönte, familiarul din Jebel al vicecomitelui de Timiș, care îi va adresa acestuia din urmă o scrisoare în 24 aprilie 1435⁸⁴ prin care îi solicită să îi acorde văduvei scutire de plata vămii pentru produsele trimise spre vânzare în acest scop pios.

În aceeași perioadă, Ana de Ghertenis s-a confruntat și cu alte neplăceri de natură patrimonială și fiscală: în martie 1435⁸⁵ iobagii de pe unele posesiuni ale sale din comitatul Caraș au fost prădați de nobilul Mihail Chepi, care a pătruns cu forța în casa slujbașului ei, Ioan de Kere, pe care a încercat să îl omoare. Trei luni mai târziu, în iunie 1435⁸⁶, în fața scaunului de judecată al comitatului Timiș, văduva a fost acuzată că nu și-a plătit *lucrum camere regalis* pentru posesiunea ei *Zazinfalva* pentru anul trecut și anul în curs, deși unul din familiarii ei a susținut contrariul. Cum însă judele sătesc din acel sat nu a venit să depună jurământul în acest sens, pricina a fost înaintată comitelui de Timiș spre finalizare. Să înțelegem că, în pofida aparențelor, Ana a început să aibă probleme financiare sau că autoritățile au încercat să profite de vulnerabilitatea văduvei?

Cert este că această înmulțire a problemelor juridice a determinat-o pe

---

avea 6,50/4,50 m. O sacristie cu dimensiunile de 4,50/4 m a fost amplasată pe latura nordică a sanctuarului, în timp ce laturile lungi ale navei au fost întărite în exterior cu contraforturi. Cel mai probabil constructorii edificiului au folosit ca sursă de piatră ruinele castrului roman situat în imediata apropiere, pe malul stâng al râului. În jurul bisericii a fost găsită necropola, care avea însă o fază de înmormântări anterioară construcției bisericii de zid, ceea ce sugerează existența unei capele de lemn folosită de familie încă din a doua jumătate a veacului al XIV-lea (Dumitru Țeicu, "Cercetări de arheologie medievală la Berzovia," *Banatica* 10 (1990): 269). În ceea ce privește cronologia acestei biserici, prima mențiune documentară se pare că datează din jurul anului 1368, când familia a ridicat cel mai probabil o capelă funerară cu funcție restrânsă. În 1406 este menționat capelanul acesteia, pentru ca în 1414–1415 Ștefan de Remete să facă donații bisericii parohiale, la construcția căreia și-a adus un important aport (Magina, "Parohiile catolice," 178; Zsuzsanna Kopeczny, "Nobiliary residences and *Ius patronatus* in the territory between the Timiș rivers (14th–16th centuries)," *Transylvanian Review* XXII, suppl. 4 (2013): 183). Cât despre structura sa arhitectonică, cele câteva elemente decorative păstrate nu sunt suficient de concludente; totuși, deoarece în imediata vecinătate a domeniului, la Cuiești, a existat în epocă un așezământ franciscan, membrii acestui ordin fiind promotori ai unei arhitecturi gotice simplificate în mediul feudal din Transilvania și Banat, s-a avansat ipoteza că și acest edificiu ecleziastic ar putea fi încadrat arhitecturii gotice (Țeicu, *Geografia ecleziastică*, 152).

⁸⁴ Pesty, *Diplome*, 56.

⁸⁵ Pesty, *Krassó* III, 348. Ana, alături de fiii săi și de Ioan de Kere, a înaintat o plângere adresată sedriei comitatului Caraș, tribunal care îl însărcinează pe Ioan Thorma să efectueze cercetarea în zonă, anchetă care a condus la confirmarea acuzațiilor de violență și furt formulate împotriva pârâtului.

⁸⁶ Livia Magina, "Câteva documente privind judele sătesc în Banat (secolele XIV-XV)," *Banatica* 19 (2009): 37, doc. IV.

Ana (urmând probabil exemplul mamei sale) să își desemneze 16 procuratori în sedria comitatului Caraș, întrunită în martie 1437⁸⁷, care să o reprezinte în toate pricinile ce urmau să se ivească. Printre aceștia s-au numărat cumnatul său, Frank Himfi, slujbașul Ioan de Kere sau diacul Gheorghe. Câteva săptămâni mai târziu, în aprilie 1437⁸⁸, o regăsim pe Ana, de data aceasta alături de cumnații și cumnata sa din familia Himfi, desemnându-și în aceeași sedrie 16 procuratori (unii dintre ei regăsiți în lista înaintată cu o lună în urmă de văduvă), probabil pentru procesele comune la nivel de familie. Precauția nobilei doamne s-a dovedit a fi binevenită, căci în următorii doi ani Ana fost implicată în alte patru litigii atât în calitate de reclamantă, cât și în calitate de pârâtă; în mod sugestiv pentru dinamica proprietăților sale, ea va compărea atât în fața tribunalului comitatului Caraș, cât și în cel al Torontalului. Problemele au fost legate în mare parte de mobilitatea forței de muncă precum și de folosirea abuzivă a unor posesiuni. Am atrage atenția asupra faptului că ne aflăm în anul tulbure al răscoalei țărănești care a răvășit societatea voievodatului Transilvaniei, ale căror ecouri posibil să fi reverberat și în comitatele învecinate din spațiul Banatului medieval. Realmente în acest an am putut observa o înmulțire a litigiilor legate de problematica iobăgească, în special cele legate de dreptul de strămutare. În această postură s-a aflat Ana în vara lui 1437, când s-a văzut nevoită să intervină în sedria comitatului Caraș prin oficialul ei, nobilul Mihail Bodor de Egres, pentru a-l împiedica pe cnezul Gheorghe din Carașova, să strămute câțiva iobagi ai stăpânei sale de pe posesiunea *Maruskenez*.⁸⁹ Tot cam în aceeași perioadă însă, vicecomitele de Torontal îi scrie o scrisoare Anei în care îi cere în mod politicos (*igitur requirimus et rogatum vestram amicitiam per presentes diligenter*) dar ferm (*si facerits, bene quidem, alioquin sciatis firmiter, quod nullo modo illam particulam terre vobis frui et arare permitttere nolimus*) să nu mai ocupe și să are pământurile iobagilor din *Echchida* ai despotului Gheorghe Brancović, ci să se preocupe de repararea podului care se afla pe posesiune sa pentru a da posibilitate călătorilor și negustorilor să treacă liber, în caz contrar pierderile înregistrate urmând să îi fie imputate.⁹⁰ În octombrie 1438 o regăsim

⁸⁷ Pesty, *Krassó* III, 356.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Pesty, *Krassó* III, 359.

⁹⁰ Magina, "Câteva documente," 68, doc. VIII. Bănuim că posesiunea unde a fost localizat podul a fost *Beldre*, după apelativul folosit de comite în scrisoare – *Nobilis domine relicte nobilis Emerici Himphi dicti de Beldre*, moșie în apropierea căreia s-a aflat în epocă așezarea dispărută *Echchida*. În evul mediu, podurile au fost direct relaționate de existența rețelelor de drumuri care tranzitau moșii, așezări, ținuturi sau regiuni. În funcție de relevanța traseului pe care erau plasate sau de cursul de apă traversat, podurile au avut un grad diferit de importanță, de la poduri trainice de piatră, unele de mari dimensiuni, până la poduri de lemn de mai mică anvergură, mai dificil de detectat în informația documentară. În cazul podurilor plasate pe moșii nobiliare taxa de trecere

pe Ana la Șemlacu Mare, din nou în fața vicecomiților și a juzilor nobiliari ai Carașului, cărora le cere să interzică unor comitanei să îi mai ocupe pământurile și pădurile pentru a strânge în mod necuvenit roadele acestora.⁹¹ Din păcate actul respectiv, parte a unui litigiu, nu precizează nici persoanele anchetate, nici proprietățile afectate. Procesul s-a desfășurat în aceeași perioadă în care era pe rol o altă pricină între Ana și nobilul George Geke, în cazul căreia oficialii comitatului Torontal au emis o amânare până la prezentarea unor martori.⁹²

Din ceea ce cunoaștem până în acest moment, acestea ar fi ultimele informații referitoare la viața Anei de Ghertenis. După cum am văzut în paginile anterioare, atunci când în 1442 fiul ei, George Himfi, s-a judecat cu nobilul Ladislau Hagymasi de Beregsău, alături de el în sedria comitatului Torontal a stat bunica sa, Caterina. Nu credem că prezența acesteia s-ar fi impus dacă mama sa ar mai fi trăit, având în vedere capabilitatea ei de a face față problemelor de natură juridică cu care s-a confruntat nu o dată în viață.

***

Biografiile celor două nobile femei pe care am încercat să le creionăm în materialul de față sunt departe de a oferi o imagine completă a existenței lor. Cu toate acestea, am considerat că acest exercițiu istoriografic poate fi interesant și necesar în contextul în care asemenea restituiri sunt aproape imposibil de realizat în lipsa unor informații concludente. Pentru acea vreme, reperele documentare sunt regretabil de sărace în detalii legate de viața cotidiană a oamenilor Banatului medieval, cu atât mai puțin a femeilor, chiar și a celor nobile. Hazardul a făcut ca în legătură cu Caterina și Ana Chep de Ghertenis să se fi păstrat un număr rezonabil de acte care ne-au dat posibilitatea să punctăm câteva momente semnificative ale existenței lor. Cele două au deținut și administrat proprietăți, fie personale, fie ale copiilor care au ajuns în grija lor în momentul în care au rămas văduve. Vorbim de moșii și părți de moșii, de păduri, fânețe, mori sau poduri cu drept de colectare a taxelor, principale surse de venituri în administrarea cărora cele două au fost ajutate de o serie de slujbași și juzi sătești. Calitatea de proprietare funciara le-a dat posibilitatea de a efectua

---

a reprezentat o sursă de venituri deloc neglijabilă. Ea a fost însă intrinsec legată de obligația de întreținere și reparare a acestora, ele fiind expuse atât uzurii fizice cât și inundațiilor (Oana Toda, "Economic and material aspects of the late medieval bridges from Transylvania: the written sources," *Banatica* 27 (2017): 361–397). Din câte ne putem da seama, podul despre care se face vorbire în scrisoarea comitelui de Torontal s-a încadrat în a doua categorie, deși el pare să fi fost plasat pe o rută traficată de călători și negustori, de unde cerința imperioasă adresată văduvei de a nu perturba buna circulație a acestora prin neglijarea întreținerii sale.

⁹¹ Pesty, *Krassó* III, 366.

⁹² Magina, "Câteva documente," 71, doc. XI.

tranzacții specifice, care să le sporească avutul, dar, în același timp, le-a creat nu puține probleme care le-au adus adeseori în fața instanțelor de judecată. De altfel, atât Caterina cât și Ana nu au ezitat să se prezinte chiar și *in persona* în fața sedriilor, călătorind în centrele comitatense de la Șemlacu Mare sau Arața, în cele capitulare de la Cenad și Arad, dar și la curtea regală de la Buda sau la cea itinerantă, aflată la un moment dat la Lipova. Prinse în mai multe acțiuni judiciare, ele își vor tocmi procuratori, atât pentru proprietățile din Caraș, cât și pentru cele din Torontal, unii dintre aceștia devenind colaboratori prețioși, cum au fost nobilii Benedict de Bochar (în cazul Caterinei) sau Mihail Bodor de Egres (în cazul Anei). Este puțin probabil ca ele să fi fost știutoare de carte, dar asta nu a însemnat că nu au purtat corespondență, probabil prin intermediul diecilor din anturajul lor; dovadă stau scrisoarea adresată de Ana unui nobil de la Curtea regală sau corespondența ei cu comitele Torontalului. Bune creștine, mama și fiica s-au ocupat de lăcașurile de cult de pe proprietățile lor de la Remete și Gherteniș, asupra cărora bănuim că au avut drept de patronat, deși la un moment dat Caterina a trecut printr-o cumpănă spirituală atunci când asupra părților sale din moșia *Beldre* a fost instituit temporar interdictul religios. În mod personal, legătura dintre mamă și fiică ne apare ca fiind extrem de solidă, Caterina contribuind, în opinia noastră, în mod substanțial la conturarea caracterului Anei, la fel de întreprinzătoare și belicoasă în apărarea intereselor sale și ale familiei sale. Nu în ultimul rând, cele două femei au dovedit un remarcabil atașament față de soții lor, față de memoria și moștenirea acestora, alegând să rămână până la capătul vieții lor văduve.

Pentru a conchide, au fost Caterina și Ana două personalități ale epocii lor? Cu siguranță, nu. Simple nobile provinciale, destinul lor poate fi considerat totuși un model identitar pentru toate acele femei nobile ale evului mediu bănățean a căror existență continuă să rămână în obscuritate. Acesta a fost și motivul care a determinat apariția acestui material: fără a le scoate din contextul epocii lor și din dimensiunea modestă existențială, exemplul lor poate fi multiplicat exponențial asupra majorității femeilor nobile de pe domeniile feudale ale vremii.

TWO FEMININE DESTINIES IN THE MEDIEVAL BANAT: CATERINA AND ANA CHEP OF GHERTENIȘ (1400–1450)

Abstract

The present research aims to put in light the destinies of two noble women – Caterina and Ana Chep of Gherteniș (mother and daughter), the family of whose belonged to the little county nobility in the medieval Banat. Rather by hazard enough documents have been

preserved to confess on the two women so that their life could be reconstituted somehow. The two ladies belonged to the family of the noblemen of Chep of Gherteniș, Caterina by marrying Jacob, one of the noteworthy members of the family, and Ana as a daughter resulted from that marriage. They lived as the documents let us know, during the first half of the 15th century, a period of political challenges and intense military events in the southern border of the Magyar Kingdom, ever and ever attacked by Ottoman advancement. The two women's husbands in fact were soldiers in the king-emperor's service, representative presences on the battles, with the armies led by the counts of Timiș; both of them were so in favor with these counts at a given time.

Young widows relatively, the two women proved a firm and tenacious personality, well determined to protect their family and familial estate. They managed their lands and belongings in the counties of Caraș, Timiș and Torontal through the help of their servants and the village judges; both of them came into the courts in person or represented by their advocates; they also corresponded with the officials of the kingdom and proved a remarkable fidelity to their husbands' memory. As common provincial noble ladies, not distinguished personalities of their times, the two women's destiny might be taken for an identity sample for all those noble women not very different from the heroines of my issue, still stands covered.